

MURÁDIN JENŐ*

KÖRÖSFŐI-KRIESCH ALADÁR: „ENGEM KOLOZSVÁRHOZ ANNYI SZEMÉLYES, DRÁGA SZÁL FŰZ...”

Kulcsszavak: *Abt család, diódi művésztelep, gödöllői művésztelep, Kalotaszeg, Kolozsvár, Kós Károly, Körösfői Kriesch Aladár, szecessziós festészet*

Úgy vagyok ezzel a témával, mint sokan a manapság annyira kedvelt kirakós játékkal. Megvan a kontúr, hozzáértő kezek előttem már jó ideje berakosgatták a fontosabb képelemeket; néhány darab hiányzik még a tökéletes illeszkedéshez. Biztatom is magam a pótlásukra, mert erősen hiszem, csak így ragyog föl teljességében a megidézhető kép.

Körösfői-Kriesch Aladár pályája alapvetően a gödöllői művésztelephez fűződik.

A százötven éve született kolóniaalapító mester azonban olyan kiteljesedett életművet hagyott maga után, amely a Kárpát-medence több régiójára is átsugárzott. A szecesszió forrásvidékei, Kalotaszeg és Torockó felfedezése nem lenne teljes nélküle. A marosvásárhelyi kultúrpalota és a temesvári papnevelde falképei (utóbbiak egy képromboló korszak üledéke alól föltáráásra várva), s nem különben a Kolozsváron, Tordán, az Alsó-Fehér megyei Tövisen készült művei hagyatékának jelentős értékei. Az a szellemi kapcsolódás pedig, amely Kolozsvárhoz fűzte, vagy a gödöllői telep bölcsőjének számító erdélyi faluhoz, Diódhoz kapcsolta őt, életrajzának színeit élénkíti.

Ez a hiányzó mozaikkockákat egybeillesztő tanulmány úgy készült, hogy szándékosan maradt belőle az a néhány fejezetrész, amely hosszabb terjedelmű írásaimban már megjelent.¹ Nem csak az ismétlések elkerülésére történik így, hanem azért is, mert a téma iránt érdeklődők ezekhez amúgy is hozzájuthatnak.

AZ ABT CSALÁD HÁZI KULTÚRÁJA

A zömök földszintes ház, ahol Kriesch Aladár nagybátyja, Abt Antal lakott, ma is áll Kolozsvárt, a Görögtemplom utca 4. szám alatt. Kívülről nem is sejtethető, milyen gyönyörű kis kertet

* MURÁDIN Jenő (1937), művészettörténész. A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen diplomázott 1963-ban. Fő kutatási területe a 19–20. század magyar művészete. Fontosabb munkák a biedermeier-kor alkotóiról (Barabás Miklós, Szathmári Pap Károly), a historizmus kora szobrászatról (Fadrusz János, Zala György), a nagybányai művésztelepről és a magyar avantgárdról. Magyar Művészeti Akadémia tagja (2005), az MTA külső köztestületi tagja.

1 MURÁDIN Jenő: *Történelmi tabló a szellem szabadságáról*. Művészettörténeti Értesítő XXIX(1980) 3–4. sz. 259–262; Uő: *A temesvári szecessziós üvegfestmények*. Yoyo Only, Kvár, 2001; Uő: *A diódi telepről = A gödöllői művésztelep 1901–1920*. Szerk.: GELLÉR Katalin–G. MERVA Mária–ŐRINÉ NAGY Cecília. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 2003. 32–37.

fognak össze az L-alakú épület szárnyai, melynek összeérő szegletében az üvegtetővel árnyékolt terasz is változatlanul megmaradt. Igencsak csendes hely volt ez a Házsongárdi dombnak tartó utcában,² ahonnan pár perc alatt el lehetett jutni az egyetemi épületekhez, ahol Abt Antal három évtizeden át a kísérleti fizikát oktatta. A házat a család csupán bérelhette, mivel egy kolozsvári lakásjegyzék nem a tulajdonosok, hanem csak a lakók névsorában tüntette föl Abt Antal nevét (1. kép).³ Dr. Groisz Béla adta bérbe a házat a családnak, aki az utca túloldalán, az 5. szám alatt is nagyobb ingatlannal bírt.

Ez volt az a hely, ahol Kriesch Aladár is befogadó otthonra talált, valahányszor Kolozsváron tartózkodott.

Az öregedő professzor, Abt Antal (1828–1902), feleségével, a francia-olasz származású Marie-val ebben a századforduló felé vezető időben mozgalmas családi otthont vezetett. Megfordult ott minden rokonságuk fiatalsága, többek között az Újvárossy család leányai, akik szintén Abt ivadékok voltak. Kriesch Aladár így ismerkedett meg Újvárossy Ilkával, akit hosszú, kitartó udvarlás után 1895-ben feleségül vett. Bejáratos volt ide a szobrász Apáti Abt Sándor is, aki később dr. Boér Jenő, a diódi megtelepedés történetében oly fontos szerepet játszó orvos, síremlékének domborműves portréját készítette el a tövisi temetőben.

A művelt, jó kedélyű, gitárhang mellett gyakran éneklő „Tóni bácsi”, egyetemi növendékeinek is atyai pártfogója volt, rokonait pedig tehetsége szerint támogatta. Hűgának fia, Aladár pályája különösen érdekelte. Lejött hozzá Diódra is, amikor a festő nagy megrendelésén, a monumentális Dávid Ferenc-képen, a vallásszabadság apoteozisán dolgozott. Az sem zavarta, inkább szórakoztatta, hogy a sokalakos festmény történelmi alakjainak ruházatát éppen náluk, az Abt-házban varrták. Nagy Sándor, a festő leírásából tudjuk, hogy kettejük olaszországi tanulmányútja idején Kriesch Aladár költségeihez Abt Antal is hozzájárult.⁴

Van azután még egy mozzanat, amely az Abt családot beemeli a gödöllői megtelepedés történetébe. Elégé ismert tény, de helyénvaló itt is fölemlíteni.

Nyugdíjazására gondolva Abt Antal szeretett volna valahova Budapest közelébe költözni. Írt tehát Aladárnak, hogy keressen számára valami csendes, vidéki környezetben eladó házat, lehetőleg erdős tájon. Ilyenformán esett Kriesch Aladár választása Gödöllőre. Csakhogy az öreg professzor 1902. április elején váratlanul meghalt.⁵ Kriesch gödöllői megtelepedése azonban a művésztelep születésének dátuma lett.

2 A városfal déli vonulatától alig pár méternyire kezdődő utca sokáig csak rendezetlen sikátor volt (Görögök sikátora), mely onnan kapta nevét, hogy itt épült föl 1795 körül a görög kereskedők által alapított kis görögkeleti templom.

3 *Kolozsvári cím- és lakásjegyzék az 1899-ik évre*. Szerk. OLÁH László. Kunfi és Társa, Kvár, 1899. 154. (A továbbiakban: *Kolozsvári cím- és lakásjegyzék*)

4 NAGY Sándor: *Életünk Körösfői-Kriesch Aladárral*. Szerk. G. MERVA Mária. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 2005. 34.

5 Az egyetemen az alapítás óta, harminc éve tanító professzor búcsúztatására rengetegen gyűltek össze a Görögtemplom utcai házban. Innen kísérték ki a virágokkal fölkesített koporsót a vasúttomlásra, a Budapestre tartó vonathoz. (Magyar Polgár 1902. ápr. 5.) Édesanyja sírja mellé temették a budapesti vízivárosi sírkertbe.

A FESTŐ KOLOZSVÁRI MŰTERMEI

Kriesch Aladár annyira megszerette Kolozsvárt, hogy már tanulmányai során a Szamos menti városban végleges megtelepedésre gondolt. Innen közelebb volt Diód is, a festői szépségű falu, ahova családjával később hosszabb időre leköltözött.

Kolozsvárhoz kapcsolódó terveihez erős ösztönzést nyújtottak a Tudományegyetemtől és az Erdélyi Múzeum-Egyesülettől kapott portré megrendelések.

Az csak természetes volt, hogy nagybátyja, Abt Antal arcképezésének megfestésével, mind a család, mind az egyetem őt bízta meg.

Az Abt család számára készült portré Kriesch Aladár korai munkája. Ez a 78×63 cm-es olajfestmény 1886-ban készült és 1902-ig a Görögtemplom utcai lakásban állott, ahonnan Kriesch Aladárné magával vitte Gödöllőre.⁶ Jelenlegi holléte ismeretlen.

A kolozsvári egyetem által rendelt portréről csak Nagy Sándor tett említést, ám pontosan behatárolva, 1893-ra teszi keletkezésének dátumát.⁷

Abt az 1883–1884-es tanévben volt az egyetem rektora (a rektorok abban az időben évenként váltották egymást) és a karon több alkalommal dékáni tisztséget is betöltött. A megrendelés, a róla készült portré, az iránta érzett közösségi megbecsülést igazolja. Hollétét minden erőfeszítés ellenére sem sikerült földeríteni, így csak az a jó minőségű reprodukció áll rendelkezésünkre, amely az *Erdély magyar egyeteme* című reprezentatív kiadásban jelent meg (Kolozsvár, 1941. 183.). A festmény fehér szakállal, dús bajusszal és magas homlokán erősen ritkuló hajjal ábrázolja az egyetem idősödő, 65 éves professzorát. Öltöne és nyakkendője sötét színét deríti az ingmell és kemény gallér fehér foltja. A kép a historizmus korának portréfestő modorában állítja elénk Abt Antal alakját, egy olyan alkotó szubjektív hozzáállásával, aki közelebbről ismerte őt.

A kép elnyerte a megrendelők tetszését, mert nyomban rábízták Trefort Ágoston (1817–1888) vallás- és közoktatásügyi miniszter, a kolozsvári egyetem fejlesztésének nagy támogatója portréját. A szintén olajban megfestett kép 1887-ben készült el.

Ezt követték azután újabb megrendelések, de már a festő kétéves itáliai tanulmányai (1891–1892) után.

Megtisztelő feladat volt, hogy őt bízták meg az uralkodó, Ferenc József nagyalakú portréjának megfestésével az egyetemi tanácsterem számára. Ugyanakkor Haynald Lajos bíboros (1816–1891) kalocsai érsek, erdélyi püspök és Szamosi János klasszika-filológus, egyetemi tanár képmását is megrendelték tőle. Beérkezett a kérelem a tudós könyvtáros, Szabó Károly arcképezésének megfestésére is.

A király portréjának megrendelését közelebbről az indokolta, hogy az uralkodó az ígéretes fejlődést tapasztalva már korábban megengedte, hogy az intézmény a Ferenc József Tudományegyetem nevet viselje.

6 Az a képlista, amelyet a festőről pályarajzot író Dénes Jenő tett közzé (DÉNES Jenő: *Körösfői Kriesch Aladár műveinek jegyzéke* = Uő: *Körösfői Kriesch Aladár*. Pázmány Péter Tudomány-Egyetem, Bpest, 1939. 156–168) már az érdemleges művek közé sorolta a képet, melyet az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1886-os őszi kiállításán is bemutattak.

7 NAGY: *i. m.* 62.

Ahhoz, hogy e vállalatoknak eleget tudjon tenni, Krieschnek önálló műterem után kellett néznie.

A festő több műtermet is bérelt Kolozsváron. Ezekből kettőt sikerült biztosan azonosítani.

Az Abt-portrét 1886-ban a Gyár (később Fadrusz) utca 2. szám alatti műterméből küldte be budapesti kiállításra. Ez a hely (a br. Rudnyánszky-ház), a városközponttól kissé távol, a Külmonostor utcából nyílt Kolozsvár hangulatos Sétatere felé. Ma egy toronymagas banképület emelkedik a helyén, de az udvari szárny eredeti, hosszú függőfolyosós része még megmaradt.

Arról a másik műteremről, melyet Kriesch Aladár Nagy Sándorral közös itáliai tanulmányújáról hazatérve bérelt, már sokkal pontosabb, a helyszínt is megelevenítő leírást kapunk. A *Kolozsvár* című szabadelvű napilapban az 1893-as év elején K. szignóval megjelent írás,⁸ voltaképp egy műterem-látogatásról beszámoló riport, a bevezetőben megerősíti, hogy a fiatal festő „*hosszabb tartózkodásra*” rendezkedett be a városban. Majd leírja a műtermet, annyira szemléletesen, hogy az a földérintést annyi idő múltán is biztonságossá tette. „*Műterme a Monostor utcai Teleki-palotában van, az épület hátsó szárnyának emeletén, hol a ház úrnőjének szíveességéből egy igen csinos dolgozószobát rendezett be magának. Egy kis, sok tekervényű csigalépcsőn felhaladva, a legelső ajtón át a műterembe jutunk, hol festői összevisszaságban bever mindaz a százféle apróság, mely egy atelier elengedhetetlen alkatrészeit képezi: paletták, festéktartók, üvegek, ecsetek, vázlatok, félig kész rajzok stb., stb.*”

Közvetlenül a város főteréről nyugatra nyíló Belmonostor (később Unió) utcában két Teleki-ház is van, de csak az egyik köthető az említett évben a nevezetes főúri család egyik tagja, azaz gróf Teleki Lászlóné tulajdonához. Ez a 10. számú négyemeletes bérház, melynek egy részét birtokolta Teleki Lászlóné.⁹ Az udvari szárnyban nyomban rá is találhatunk a csigalépcsőre, melynek koptatott kövei a függőfolyosós emeleten az egykori műteremajtóhoz vezetnek.

Ebben a tágas, csendes műteremben dolgozott a festő a Ferenc József portrén, melyhez itt modellt is beállíthatott. „*Legelső, ami szemünkbe tűnik – folytatódik a leírás –, őfelségének életnagyságú arcképe, melyet Kriesch a kolozsvári tud. egyetem megrendelésére készít. Ezen már hosszabb idő óta dolgozik, és már előrehaladott stádiumban is van vele. [...] A négyszög alakú kép magassága 240, szélessége 140 cm; őfelségét lovassági díszegyenruhájában ábrázolja, vállán a koszorúzási köpenyvel, kezében pedig könnyű karddal. [...] A kép bal sarkában egy régies formájú kerek széken a koronázási jelképek foglalnak helyet. [...] Mellette egy pasztelrajz, melyhez egy színházi statiszta állott modellt, a köpeny ráncainak megfestéséül szolgáló tanulmányhoz.*”

A méreteiben tekintélyes kép megfestésének történetéhez Kriesch testi-lelki jóbarátja, később gödöllői munkatársa, Nagy Sándor is adatokkal szolgál. „*Egy mágnás házában kapott megfelelő nagy termet ehhez a feladathoz – írta. – Az ám, csak hogy nemsokára a mágnásnak vendégei érkeztek, szüksége van a teremre, azért Aladár, hogy időt ne pazaroljon, lemegy Tövösvire rokonokhoz. Dr. Boér Jenő doktorékhoz, hogy Boérné Papp Eszti arcképét megfesse.*”¹⁰

8 (K.): *Látogatás egy műteremben*. Kolozsvár VII(1893). 47 (febr. 27.) 1.

9 *Kolozsvári cím- és lakjegyzék*. 61.

10 NAGY: i. m. 56.

Innen Diódra vonult el, az ottani Boér-kúriába, ahol végül is elkészült az uralkodó képével. Június 6-án egy levelében azt jelzi, hogy a festmény már a tanácsterem falán függ.¹¹

Hasonló utat járt végig Kolozsvártól Diódig a Haynald bíborosról készült portré és a „*Hora és Kloska lázadása*” című kompozíció, mely utóbbival Dénes Jenő leírása szerint kellemtelensége akadt diódi román modelljeivel, akik ellenségesnek tartották a témát.¹² Túl közel voltak még a 48-as idők. Ez a kép pedig a polgárháborúvá mélyedt román–magyar ellentétek allegorikus művének látszott.

Visszatérve a kolozsvári műtermi beszámolóra, az írás szerzője itt látta Szamosi János és Szabó Károly portréit is (2. kép).

Szamosi János, a kolozsvári egyetemen 1872–1909 között oktató görög szakos tanár a rokoni körhöz tartozott. Abt Antal feleségének, Marie-nak hűgát, Clotildot vette feleségül. Ő is, mármint Szamosi, anyagilag szintén segítette Kriesch Aladár római tanulmányútját.

A Szabó Károlyt megörökítő képmás történetének kibogozása már bonyolultabb kérdés. Tudniillik több is van belőle. De álljon itt előbb néhány szó magáról a tudós könyvtáros személységéről.

Kolozsvár értelmiségi elitje a legnagyobb megbecsüléssel követte több évtizedes munkásságát. Szabó Károly (1824–1890) a Békés megyei Köröstarcsáról került Kolozsvárra, ahol nagy buzgalommal kapcsolódott be az Erdélyi Múzeum-Egyet munkájába, főleg könyvtári gyűjteményüknek gyarapításába. Különválasztva állította rendszerbe a múzeumi anyagot és az Egyetemi Könyvtár hatalmas gyűjteményét. Volt könyvtárigazgató, egyetemi tanár (1882–1883-ban rektor), tagja lett a Magyar Tudományos Akadémiának. Legnagyobb érdeme a Régi Magyar Könyvtár (RMK) köteteinek összeállítása, amely a könyvnyomtatás elterjedésétől 1711-ig kiadott magyarországi nyomtatványok szakszerű bibliográfiája.

Érthető, hogy az 1890-es év nyarán elhunyt tudós portréját több intézmény is igényelte. A feladattal megbízott festő Kriesch Aladár lett.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület számára festett portré 1892-ben készült el.¹³ Szándékoltan régies, 19. századi alkatot állít élénk a festő ezen a képen. Fényképekből vagy könyvatomokból inspirálódva mutatja be deresedő szakállal, negyed profilban, csokoládébarna attilában. Jelzése a Kriesch Aladár által már akkor használt egybefonódó AK-monogram. A festmény sokáig a kolozsvári Egyetemi Könyvtár üléstermében állott,¹⁴ innen került át a Művészeti Múzeum (Bánffy-palota) gyűjteményébe.

Maradt azonban egy másik portré a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban, amely ma a Szabó Károlyról elnevezett dokumentációs osztály termében áll.¹⁵ Aligha kétséges, hogy a hangsúlyosabban historikus stílusban megfestett portré, szintén Kriesch Aladár munkája. Jóllehet semmiféle jelzés nincs rajta, de a *Kolozsvár* című lap idézett írása 1893-ban a Kriesch-

11 Uo. 62.

12 DÉNES: *i. m.* 37–38.

13 Olaj, vászon, 78×69 cm, j. j. l. KA-monogram, 92. A kolozsvári Művészeti Múzeum tulajdonában. Ltsz. MAD-13.

14 Összesítés a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban elhelyezett – az EME képtári gyűjteményéhez tartozó – festményekről. Összeállította KELEMEN Lajos. Egyetemi Könyvtár, Kézirattár Ms. 3996.

15 Szabó Károly portréja. Olaj, vászon 80×60 cm, j. n. A kolozsvári Egyetemi Könyvtár Szabó Károly termében.

műterem képei között említ egy Szabó Károly-képet. Másrészt logikátlan lenne, hogy a könyvtár vezetősége a megbízással másvalakihez fordult volna. Kriesch variációkban gondolkodott. Mert ugyanakkor egy harmadik Szabó Károly-portréval is elkészült. Ez a festmény 1894-es keltezésű és a Magyar Tudományos Akadémia gyűjteményében látható.¹⁶ A kolozsvári egyetem portrégalériája az idők változásakor menthetetlenül szétszóródott, elpusztult. A legtöbb műnek akkor veszett nyoma, amikor 1959-ben a román és magyar intézmények egyesítésekor, azaz a Babeş–Bolyai Tudományegyetem létrehozásakor, a kifejezetten magyar művészeti emlékekre már nem tartottak igényt, és az átköltözések során ezeknek nyoma veszett.

Diód és Kolozsvár között ingázva Kriesch Aladár egy kolozsvári polgár, Widt Elek házána kiadó szobájában rendezkedett be. Ennek helyét, sajnos nem sikerült kideríteni. Pedig ugyancsak érdekes, mert Kriesch a szoba falára élete talán első (?) falképet festette. A Mátyás-legendáriumból ihletett jelenet, Szép Ilonka története (Vörösmarty verse nyomán) egy fényképfelvétel maradt meg, a festő unokája, Kriesch György tulajdonában. Korántsem véletlen, hogy a festőt legelőbb is éppen a Mátyás-kultusz ragadta meg. Kolozsvár főterére akkoriban tervezték a reneszánsz uralkodó, a város szülöttje monumentális lovas szobrának fölállítását. Az élénk társadalmi érdeklődéssel meghirdetett szoborpályázatot 1894 tavaszán nyerte meg Fadrusz János.

A pályakezdekor a historizmus szellemében dolgozó Kriesch Aladárt behatóan érdekelte a magyar történelem. Jó néhány korai történelmi művéről tudunk, melyek egy része éppen Erdély viharos történelméhez kapcsolódik. Ezek között említhetjük *A fenesi csatát*, II. Rákóczi György nevezetes ütközetének jelenetét (1660. május 22.), melyet még 1888-ban festett. Kereste azokat a helyszíneket is, amelyekhez egy-egy történelmi esemény volt köthető. Gazdag műemléki örökségével Kolozsvár különösen vonzotta. A már többször idézett 1893-as riport „*Kolozsvári vázlatocskák és rajzok*” egész soráról beszél, melyeket a festő műtermében látott.

Még itáliai tanulmányútja előtt történt vele az az anekdotikus eset, amelyet oly sokszor felemlgettek a családi-rokoni körben.

Kolozsvár város akkoriban, 1890 körül, alkalmazott két civil ruhás detektívet, hogy a polgárok biztonságára folyamatosan felügyeljenek. Túlbugzóságuk egyik ártatlan áldozata éppen a festő lett. Egyiküknek föltűnt ugyanis, hogy egy gyanús kinézetű, szakállas fiatalember az óvári ferences kolostor gótikus refektóriumának ablakából rajzolgat valamit. Segítségét hívott és a delikvenst előállították. A rendőrségen kihallgatták, majd meggyőződően ártatlanságáról, bocsánatkéréssel elengedték. S bár a festő ezzel megelégedett, az inzultus a városi közgyűlésben interpelláció tárgya lett. Dr. Szász Béla, az egyetem bölcsészettanára kért magyarázatot Deák Pál főkapitánytól a fölháborító esettel kapcsolatban.¹⁷

16 Körösfői-Kriesch Aladár: *Szabó Károly, 1895*. Tempera, vászon, 81×64 cm, j.b.l.: 95. Ltsz. 4.

17 Jegyzőkönyv, fölvétetett Kolozsvár sz. kir. város törvényhatósági bizottságának a városháza nagytermében 1890. évi szeptember 27-én tartott rendes közgyűléséről. Románia Országos Levéltárának Kolozs Megyei Igazgatósága. Fond: Kolozsvár város levéltára. Mikrofilm, 172. tekercs.

BARÁTI KÖZÖSSÉGBEN

Kolozsvár–Tövis–Diód–Torockó–Kalotaszeg. Ebben a földrajzi koordinátában deríthető több fény Kriesch Aladár (1907-től a Körösfői előnevet használó festő) társadalmi kapcsolataira, alkotói munkásságával szoros összefüggésben.

A kiterjedt rokonai körön kívül E. Kovács Gyula (1839–1899) a kolozsvári Nemzeti Színház ragyogó tehetségű művésze állt igen közel hozzá. A Shakespeare-darabok alakjainak páratlan szuggesztivitású előadóját, ha csak tehetette, a Farkas utcai színpadon Kriesch minden alkalommal megnézte. Volt úgy, hogy Diódról is hazatért egy Shakespeare-előadásra. E. Kovács Gyula állt modellt a Dávid Ferenc-kép egyik, közelebből bizonytalanul azonosítható alakjához, és nagyjából ebben az időben, 1896-ban készített róla a festő nagyon karakterisztikus rajzot (3. kép). A színész 1899 nyarán, a segesvári csata évfordulóján a fehéregyházi obeliszknél szavaltat közben kapott végzetes agyvérzést. Díszes temetéséről a házsongárdi obeliszknél (augusztus 5.) a budapesti Vasárnapi Újság tudósítását fényképekkel és ezzel a portréval illusztrálták.¹⁸

Jóllehet Kriesch, már csak állandó vándorlásai miatt sem kötődött különösebben ahhoz a kis kolozsvári művészközösséghez, amely a századfordulón igyekezett határozottabb életjeleket adni, de kapcsolatok és kölcsönös szimpátiák kimutathatók. A pályakezdő Kriesch festményeit már ott láthatták azokon a budapesti kezdeményezésekre született kolozsvári tárlatokon, melyekhez a helyi művészcsoport tagjai is csatlakoztak. 1890-ben az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, 1895-ben a Nemzeti Szalon szervezett Kolozsváron nagyszámú művet felsorakoztató kiállításokat. Kriesch munkái közül az utóbbin *Pieta* című festménye kapott nagyobb figyelmet.¹⁹

Pár évvel később Kolozsváron megalakult az Erdélyrészi Szépművészeti Társaság. Ez az 1899 és 1904 között működő egyesület létrehozta Kolozsvár első képcsarnokát (a sétatéri korcsolyapavilon emeletén) és budapesti művészekkel közösen a Mátyás-szobor fölavatásakor (1902) nagyszabású kiállításon mutatkozott be. A társaság munkaülésein alkalmasint (1901-ben dokumentálhatóan) Kriesch Aladár is jelen volt.²⁰ Az 1902-es tárlaton Kriesch *Női arckép* című olajfestményével vett részt.²¹ Csak feltételezhető, hogy ez a mű a festő feleségéről, Ujvárossy Ilkáról festett és sokszor reprodukált, élvonalbeli alkotás volt.

Az Erdélyrészi Szépművészeti Társaság föllépése a vidék iránti nagyobb odafigyelésre készítette a magyar kultúrpolitikát is. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter anyagi segítséget nyújtott az 1902-es tárlat megszervezéséhez; ugyanakkor az Országos Képtár anyagából tíz festményt utaltatott át letétbe az Erdélyi Múzeum szerveződő képtára számára.²² Ezt azután újabb letét és átutalás követte, mely Kriesch Aladárt is közelebből érintette.

A festő empátiával figyelte az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) képtárának alakulását. Különösen azután, hogy Finály Henrik halálát követően 1899-től a sokkal nagyobb mozgé-

18 Sz. n.: *E. Kovács Gyula temetése*. Vasárnapi Újság 46(1899). 33. sz. (aug. 13.) 553–554.

19 Sz. n.: *Nemzeti Szalon*. Erdélyi Híradó VIII(1895) 127. sz. (jún. 5.) 1–3.

20 Sz. n.: *Képtárlat Kolozsvárt*. Újság III(1901) 158. sz. (jún. 12.) 2.

21 Sz. n.: *Erdélyrészi Szépművészeti Társaság, 1902. évi kiállítás Kolozsvárott*. Katalógus. Kvár, 1902.

22 MURÁDIN Jenő: *Kolozsvár képzőművészete*. ARTprinter, Sepsiszentgyörgy, 2011. 91–96.

konysággal föllépő Posta Béla egyetemi tanár vette át a régiségtár és képtár ügyeinek vezetését. Posta célja az volt, hogy a 19. század közepe óta fölglyült képanyagot, valamint az állami letéteket megfelelő helyen, nyilvános képtár keretében tárják a közönség elé. Így vették bérbe az Óvárban, a Bástyá utca 2. szám alatti kétemeletes klasszicista stílusú épületet, melynek második emeleti teremtorában a képtár rendezkedett be. A régi képanyag mellett itt helyezték el a Szépművészeti Múzeumból az 1913-as év elején kapott ötven darabos, értékes letétet is, melyet Rózsaffy Dezső, a Szépművészeti Múzeum munkatársa, egyben a gödöllői csoport tagja és Müller Merész Gyula kolozsvári múzeumőr látványterve alapján rendeztek el.²³

Az 1913. március 30-án ünnepélyesen megnyitott nyilvános képtár 166 művet bemutató alapkiallításán ott volt Körösfői-Kriesch Aladár méretre is impozáns vászna, a *Templomozás Kalotaszegen (4. kép)*. A katalógus a VII. teremben tünteti föl a képet, a magyar művészek kollekcijában, Réti István, Mednyánszky László, Koszta József, Spányi Béla, Karlovszky Bertalan művei között.²⁴

Ez a festmény azonban nem az 1913 januárjában átutalt 50 letéti mű között került Kolozsvárra. Korábban, még az 1912-es év kora őszén, egy Ligeti Antal-kép társaságában érkezett ide.

A Lukács-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere, Jankovich Béla megbízásából a két festményt az EME képtára számára vásárolták meg. Posta Béla levéltári hagyatékában megmaradt annak a levélnek a másolata, amelyben az intézmény vezetője nevében köszönetet mondanak a Szépművészeti Múzeum igazgatóságának a két festmény Kolozsvárra történt eljuttatásáért:

„Hivatkozással f. évi aug. 7-én kelt 1487. sz. becses átiratára, szerencsém van tisztelettel értesíteni, hogy Ligeti Antal »Olasz tájkép« és Kriesch Aladár »Templomozás Kalotaszegen« cz. és 2096, illetőleg 3309 leltári számú képeket képtárunkban leendő elhelyezés végett megkaptuk.

Kolozsvár, 1912. szept. 16-án.”²⁵

A festmény azután évtizedekre eltűnt a nyilvánosság elől. Először 1916 nyarán, az első román betörés idején menekítették el, majd visszahozva ládába csomagolva feküdt elfeledve, 22 éven át. 1940 és 1944 között feltehetően újra kiállították, de az 1952-ben ismét megnyitott kolozsvári képtárban már nem volt helye. A képtár – a Művészeti Múzeum – Bánffy-palotabeli raktárából csak ez év őszén sikerült előhozatni és fényképfelvételen reprodukálni.²⁶

Ragyogó színeit csodálatosan megőrizve áll előttünk a festő jó száz évvel ezelőtt megörökített jelenete. Lírai-elégikus hangulatot teremt a csöndes magabamélyedéssel vonuló leány- és asszony alakjaival, miközben a kép megőrzi freskószerű monumentalitását is. A muszulyba (kétoldalt feltűzött szoknyába) öltözött kalotaszegi nő, középen egy hajadon pártás leánnyal, azt az érzést keltik a nézőben, amit vándor metaforaként Gyarmathy Zsigáné, Herrmann Antal és Bródy Sándor fogalmaztak meg a legszebb költői képben: „*lábon járó tulipánok*”. Kriesch

23 MURÁDIN Jenő: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület képtára = Az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményei*. Szerk. SIPOS Gábor. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár, 2009. 239–322.

24 *Útmutató az Erdélyi Nemzeti Múzeum képtárában*. Művészettörténeti bevezetéssel ellátta RÓZSAFFY Dezső dr, összeállította MERÉSZ Gyula. Erdélyi Nemzeti Múzeum, Kvár, 1913.

25 Az Erdélyi Történelmi Múzeum Levéltára, Posta Béla iratai, C1 2654.

26 A festmény adatsora: Tempera, vászon, 93,5×144 cm, j.b.l. KA-monogram, 905. Kolozsvári Művészeti Múzeum, ltsz. MA 96.

Aladár olyan lírai festőiséggel közelített a témához, amely távolította a jelenetet a kifejezetten etnografikus piktúra csapdájától. A templom, amely felé a népviseletben pompázó nők haladnak, öltözkük fölragyogtatott vörös, fehér, fekete színeiben, a képen nem is látszik. A háttér *plein air* tájképi elemét lombos fa és bokrok üde zöld színe hangsúlyozza.

A templomba igyekvő kalotaszegiek látványa a festőt éppúgy megragadta, mint Ady Endrét, aki *A Kalota partján* című versében (1914) örökítette meg e nagyszerű vonulások káprázatát. A téma Kriesch Aladárt éveken át foglalkoztatta. Ez a kép azonban – mely életművének fontos darabja – nem hasonlít ahhoz a sokszor emlegetett pannóhoz (*Templomba vonulás Körösfőn*), melyet az 1904-es Saint Louis-i világiállítás magyar pavilonjához készített. Fölbukkanásával (vagy fogalmazhatunk úgy is, hogy föltámadásával) méltán illeszkedik be egy annyira esedékes monografikus műbe és a festő kiegészülő oeuvre-katalógusába. A festmény széles, tulipán és csillagdíszekkel faragott keretét is nyilvánvalóan a festő tervezte.²⁷

A frissen megnyílt kolozsvári képtár a békeidők utolsó esztendejében, 1913-ban egy rendkívül színvonalas időszaki kiállítással lepte meg a város közönségét. Ferenczy Károly és Körösfői-Kriesch Aladár alkotásaiból adtak ízelítőt. Ferenczy Károly megnyerése egy vidéki kiállításra nem mindennapi teljesítmény volt. Müller Merész Gyula, a múzeumőr azonban, mint egykori Ferenczy-tanítvány, kitartóan szorgalmazta a megállapodást, mi több, a múzeumnak egy Ferenczy-képet is sikerült megvásárolni. Körösfői-Kriesch Aladár megnyerésére már nem volt szükség semmiféle diplomáciára. Müller Merész Gyula megkeresésére, Gödöllőről 1913. október 24-én kelt levelében a festő a termék falfelületei iránt érdeklődött, majd az alábbiakkal zárta sorait: „*Engem Kolozsvárhoz annyi személyes drága szál fűz, hogy már azért is szívesen küldöm le dolgaimat.*”²⁸

Mind Ferenczy, mind Kriesch nyolc-nyolc képet küldött az 1913. november 12-én megnyílt kiállításra, melyekhez három erdélyi festő, Ács Ferenc, Benjámín Herman és Láposy Hegedűs Géza munkáit társították. A tárlat installációjához azt a megoldást választották, hogy az állandó alapkiállítás műveit ideiglenesen vászonzalakkal takarták el.

A kiállításról szóló beszámolók többnyire Müller Merész Gyula megnyitó beszédéből kölönek részleteket, a bemutatott Kriesch-képekről közelebbit nem árulnak el.²⁹

KÓS ÉS KRIESCH

Szemléleti rokonság, Ruskin tanainak mély átérzése, az ösztönművészeti alkotásról vallott nézetek határozták meg elvi alapokon Kós Károly és Kriesch Aladár kapcsolatát. De mindezen túlmenően őszinte, meleg barátság fűzte őket egymáshoz. Ezen mit sem változtatott az a körülmény, hogy nagy korkülönbség, éppen húsz év volt közöttük.

27 A festményt, keletkezése után nem sokkal kiállították az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1905-ös tavaszi tárlatán, melyet a katalógus (246. tétel) fehér-fekete reprodukcióban is közölt.

28 Körösfői-Kriesch Aladár levele Müller Merész Gyulához, Gödöllő, 1913. okt. 24. Az Erdélyi Történelmi Múzeum Levéltára, Pósta Béla iratai C1 2206/29.

29 Sz. n.: *Megnyílt a kiállítás.* Újság XV(1913). 266. sz. (nov. 12.) 3–4; Sz. n.: *Az EME harmadik képzőművészeti kiállítása.* Erdélyi Múzeum XXX(1913) 6. füzet, 426–430.

Kós ismerte a gödöllői művésztelep munkálkodását. Nem tartozott azonban közéjük; az ő puritán kálvinista alkatától idegen volt az ottani, kommunaszzerű életvitel. Krieschhez való viszonya a művészteleptől független empátia volt.

Megismerkedésük 1906–1907-re tehető. Kóst, a budapesti Műegyetem végzős növendékét évfolyamtársa Györgyi Dénes mutatta be K. Lippich Eleknek, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium nagy befolyású osztálytanácsosának, aki még akkor ki is ultalt neki egy ösztöndíjat erdélyi tanulmányútra. *„Az ő révén ismerkedtem a gödöllői művésztelep művészeivel – idézte föl sok évvel később emlékeit Kós –, és lehettem Kriesch Aladárnak kedvelt fiatal barátja.”*³⁰

Találkozhattak azután nem is egyszer a Kalotaszegen, a Malonyay-expedíció nyomán immár országosan ismertté és nevezetessé lett tájon, amely mindkettejük alkotásának a népművészetben gyökerező ihlető forrása volt. Kós rögzítette is leírásában a festőnek ezeket az útjait. *„Esztendőről esztendőre nyáron, avagy ősszel, de havas télen is néha, csak megérkezett a szürke, bozontos fejű ember Körösfőn, avagy Mákón. Ösmerték már az emberek, a régi, ismerős házak kétszen várták a vendéget: »Megjött a Kriesch Úr!« Aztán néhány hétig hol itt, hol ott bukkant fel: benn a falukon, kinn a földeken, a köves hegyoldalokon, a ritkuló erdők mélyén. Kaputos embert nem kerestt meg, a papok, tanítók, birtokos úrak nem is tudtak róla; de a pendelyes parasztgyerekek ösmerték mind Kriesch Aladárt.”*³¹

Kós azután Sztánán is vendégül látta a festőt, nem sokkal azután, hogy a Varjúvár, formateremtő építészetének ez a csodája fölépült. Györgyi Dénesnek 1911 őszén írt levelében említi, hogy *„Kriesch bácsi itt volt”*.³² Ez lehetett bizonyosan az az alkalom, amikor szóba került Kós terve, a *Kalotaszeg* című hetilap megjelentetése. Ezzel a kezdeményezéssel akarta ugyanis Kós föléleszteni Gyarmathy Zsigáné egykori tervét: fórumot teremteni e néprajzi sziget múltjának föltárására, és népe jövőjének kérdéseiről értekezni. A *Kalotaszeg* képes hetilap 1912. január 7. és március 26. között jelent meg, egy bánffyhungyadi nyomda kiadásában. Számai annyira ritka példányok, hogy nagy könyvtárakban sem lelhetők föl. Az Országos Széchényi Könyvtár is csak egyetlen számot őriz a 12-ből. A teljes kollekciónak a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban maradt meg. Éppen hozzáférhetetlensége miatt indokolt, hogy teljességében idézzem itt az első számban megjelent líraian szép beköszöntő vezércikket, melyet Kós fölkerésére, Körösfői- Kriesch Aladár írt:

LEVÉL.

Gödöllő, 1911. dec. 24.

Szent Karácsony napján.

A multkoriban benn jártam Budapesten. Ott sétálgattam a sok tülekedő, keménykalapos ember között. Hirtelen valami elállja utamat. Új ház volt épülőben, s két munkás hosszú fenyőfaszálat cipelt keresztül a gyalogjárón. Nehéz szép

30 Kós Károly levele Kubinszky Mihálynak. Kolozsvár, 1967. VI. 2. In: *Kós Károly levelezése*. Össze gyűjtötte, s. a. r., szerk., a kísérő tanulmányt és a jegyzeteket írta Sas Péter. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2003. 624–629. (A továbbiakban: *Kós Károly levelezése*)

31 Kós Károly: *Körösfői-Kriesch Aladár*. Napkelet I(1920) 5. sz. 273–277.

32 Kós Károly levele Györgyi Dénesnek, Sztána, 1911. nov. 1. In: *Kós Károly levelezése*. 68–69.

szál fa volt, s a két ember alig bírta vele; mint mikor zsilipet bocsátanak rohanó ár elé, úgy torlódt meg kétfelől, a hosszú sudár előtt az emberek tömege.

Valami idegenszerű, ismeretlen előtt állottak, s türelmetlenül várták, hogy az múltjuk már el előlük, hogy folytathassák rohanásukat.

Reátettem kezem a halálában is illatos árbócra – s a fa lelke egyszeriben átáradt, reátalált az enyémmre. Elmondotta, hogy onnan hozták, egy más világból, a Vlegyásza oldalából, bívalyos szekéren ebbe a mostani csúnya szürke világba, kemény erőszakkal. Hogy telente nemcsak róka, őz és medve jártak alája, hanem bujjbés, süveges, keménymarkú emberek, öreg szekerekkel tűzrevalót keresni; tavasszal meg veresmuszujos, dalos leányok heveredtek tövébe, elfáradván virágszedésben, eprészésben. És hogy milyen jó, úri familiából volna, mert hisz az öregapja ott szolgál a körösfői templom tornyának a tetejében császárgereendának és hogy ...

De nem mondom tovább, mert hiszen ezek, s az ezután elkövetkezendő lapok éppen arra valóak lesznek, hogy elmondják annak a rohanó, túlekedő, s egy percre az ismeretlen előtt talán megtorpanó embertömegnek mindazt, amit nekem arról a másik, előttünk oly szent és drága, oly idegenszerű, s mégis oly meghitt, meséből szőtt világról akkor az a szál fenyőfa ott a pesti sáros, szürke utcán halálában elmondott...

Körösfői-Kriesch Aladár³³

A lap első számának egyik illusztrációja a festő *Körösfői templom* című rajza (5. kép). Ezt a könnyed vonalas tusrajzot Kriesch alighanem Kós Károlynak ajándékozta. Kós ugyanis ismételtelen megjelentette a festőről írt, alább idézett nekrológjában.

EMLÉKEZÉSEK ÉS MŰVEK TÜKRÉBEN

Egy összeomlott világ, szertedarabolódott kultúra romjain, mintegy korszakzáróként érkezett hozzánk Körösfői-Kriesch Aladár halálának híre. A budakeszi szanatóriumban, ahol súlyos tüdőbajával kezelték, 1920. június 16-án halt meg; délutáni álmából nem ébredt föl többé.

Az erdélyi sajtóban több búcsúztató írás és emlékezés jelent meg róla.

Kós Károly a festő erdélyi kapcsolatait hangsúlyozta.

Az erdélyi táj, Kalotaszeg, Torockó annyira művészetének forrása volt – nyomatékosította Kós –, hogy akár a mienknek is tekinthettük őt. „Majdnem kolozsvári fiú, aki innen indul ki Nyugatra. [...] De művészi tartalomért, levegőért, lélekért hazajön mindig: Erdélybe. [...] Így volt ez 1914-ig. Hogy a háború kitört, nem látták azóta. Azóta csak készült ide, várta az idők változását és készült.

De nem győzte kívánni: meghalt.

33 KÖRÖSFŐI KRIESCH Aladár: *Levél*. Kalotaszeg I(1912) 1. sz. 1–2.

Hónapokkal ezelőtt egy kicsiny-kis napi híreस्कében olvastam halála hívét. Hol, mely napon, hogyan halt meg; mi ölte meg; nem tudtam azóta sem. Csak hogy elmúlt. Hogy megtört örökké mosolygó kék szeme, hogy a szürke hajú, csontos arcú, csendes szavú magyar piktor elvándorolt örökre.

Egész élete annak bizonyítéka, hogy ő komolyan hitte, amit vallott és soha hitét meg nem tagadta. Nem verekedett senkivel, az állandó munka volt gyönyörűsége és minden munkája a mi gyönyörűségünk.”³⁴

Az erdélyi festő, Daday Gerő nekrológiájából. *„Motívumai és egész kompozíciós felfogása visszavezethető a kalotaszegi tanulmányaira, egész gondolatvilága innen eredt, amit itt látott, hallott és érzett, azt váltja fel művészi értékekké.”³⁵*

Budapesten, a Belvedere szalonban szervezett szerény hagyatéki kiállítás alkalmából a *Brassói Lapokban* jelent meg hosszabb emlékezés a festőről. A feltehetően másodközlésű írás szerzője Harsányi Kálmán (1876–1929), a szimbolista költő és szépíró, aki nagyon közel állt a festőhöz, és akinek *A kristálynézők* (1914) című műve a gödöllőiekről írt kulcsregény. Nagy empátiával rajzolta meg Kriesch rokonszenves alakját, több nyelvet ismerő műveltségét, zenekedvelését. Földézte utolsó telének történetét, melyet a tüdőbeteg ember átdergett a háború utáni nyomorúságban. Abbáziába vágyott gyógyulni, de a költségeket képei árából nem tudta kifizetni. *„Még a budakeszi szanatóriumot is jó ideig csak ígéretgették. Nyár lett, mire odakerült, meghalni.”³⁶*

Kolozsváron, melyet annyira szeretett, csak egy 1922-es vándorkiállításon láthatták egy tájképét, Nagy Sándor munkái és műcsarnoki festők társaságában.³⁷

Művészi hagyatékának értékei azonban nem mosódtak ki a kisebbségi sorsba szakadt Erdélyben sem. Olyan alkotások maradtak utána, melyek nem kerülhettek képtári raktárak mélyére. Ott álltak és állnak örök mementóként falfestmények, oltárképek formájában vagy egy múzeumi termet egymagában uraló monumentális Dávid Ferenc-képben.

A marosvásárhelyi Közművelődési Ház (a Kultúrpalota), melyet a *szeccesszió ékszerdobozának* neveznek a szakirodalomban, a gödöllőiek, köztük Körösfői-Kriesch Aladár műveinek nagyszerű együttesét őrizte meg. Az előcsarnok nagyméretű falfestményei, a *Táltosok* és a *Széky mesemondás*, Kriesch képalkotásának legjellegzetesebb vonásait tükrözik.³⁸ Míg a palota elkészült (1913 nyarán fejezték be), a festő több alkalommal és huzamosabb ideig tartózkodott a székely fővárosban. Sokáig fölgyújtható volt azoknak a munkamegbeszéléseknek, vitáknak a hangulata, melyet ő és művésztársai folytattak a városfejlesztés korszakos jelentőségű személyiségével, a minden mozzanatra gondosan figyelő dr. Bernády Györggyel.

A belső-erdélyi Tövisen, ahol a rokon Boér család Kriesch Aladárt vendégül látta, és diódi udvarházában ideális munkakörülményeket teremtett számára, szintén érdemleges nyoma maradt a festő munkásságának. A Hunyadi János alapította egykori, 15. századi ferences templom kevesek által ismert értéke az a két oltárkép, melyet a már kevés számú katolikus hívet összefogó egyházközség rendelt meg tőle. A Szent László-képre 1898-ban kapott megbí-

34 Kós Károly: *Körösfői-Kriesch Aladár*. Napkelet, id. h.

35 DADAY Gerő: *Körösfői-Kriesch Aladár*. Erdélyi Szemle VI(1920). 28. sz. (júl. 18.) 370.

36 HARSÁNYI Kálmán: *Emlékezés Körösfői-Kriesch Aladárról*. Brassói Lapok XXX(1924), 151. sz. (júl. 6.) 7–8.

37 (L.): *Magyar festőművészek Kolozsváron*. Újság XXIII(1922). 28. sz. (febr. 5.) 6.

38 GELLÉR Katalin–KESERŰ Katalin: *A gödöllői művésztelep*. Corvina, Bpest, 1987. 133–135.

zást. A Szent István-oltárkép már későbbi. Azután született meg, hogy a festő és családja diódi nyaralása 1899-től egy időre megszakadt, amiatt a nehezen földolgozható trauma miatt, melyet elsőszülött fiúk Iván (Nunu) halála okozott. Ez a kép, mint Vita Zsigmond egykori enyedi tanár és könyvtáros írta, valószínűleg 1904-ben készült el.³⁹ 1905 januárjában vette át az egyházközség és helyezte el a történelmi hangulatú gótikus templomban (6, 7. kép).⁴⁰

A festő az egyházi megrendeléseknél oly gyakran tapasztalható modorosságokat messze kerülve, ragyogó arany kontúrokkal, illetve szecessziós ízű díszítményekkel elevenítette meg a tövisi műemléktemplomban a magyar szent királyok képét.

Pályakezdésének nagy vállalkozása, a millenniumi pályázatra készült 12 négyzetméteres Dávid Ferenc-kép mára végre megfelelő helyre került. A sok évig felújítás alatt álló tordai múzeum külön termében áll. A nagyszámú látogató, mely évente megfordul itt, pontlámpákkal jól megvilágítva láthatja a tordai országgyűlés nevezetes jelenetét. Kós Károly méltatása kívánczik ide. „Mennyivel háládatosabb tárgyai a történelmi képek, az ütközetek, várostromok, hódolások ábrázolása, száguldó lovasrohamok, sáncok vívása, embertömegek összeroppanása, amint-hogy szegény, akkor már beteg Munkácsynktól Benczúr Gyuláig minden piktorunk valóban ezeken a területeken is válogatott képtárgyat.

És éppen ezért jellemzi Kriesch Aladárt, hogy ő képének tárgyául a tordai országgyűlést választotta. Azt az országgyűlést, ahol nem háborút, avagy békét proklamálnak, ahol nem fegyvereket csörgetnek és zászlókat lobogtatnak, ahol nem koronáznak, vagy detronizálnak, ahol nem hódolnak, vagy láznak, ahol nem vívatoznak, avagy pereátoznak, de ahol szegény kicsiny Erdélyország rendei, néhány komolyarcú, egyszerű szavú, világosfejű ember egy nem Isten kegyelméből, de a nemzet akaratából soraik közül választott fejedelem elnöklete alatt egyértelemmel, egyszerűen megállapodik abban, hogy: »kinek-kinek pedig az ő hite az ő dolga.«⁴¹

ALADÁR KÖRÖSFŐI-KRIESCH: "I HAVE SO MANY PERSONAL AND PRECIOUS TIES WITH KOLOZSVÁR..."

Keywords: *Abt family, artist colony from Stremț, artist colony from Gödöllő, Kalota region, Cluj (Kolozsvár), Károly Kós, Aladár Körösfői Kriesch, Art Nouveau painting*

The career of Körösfői-Kriesch Aladár (1863–1920) painter, graphic artist and industrial artist is closely linked to the foundation of Gödöllő Colony of Artists. The founder of the colony was born 150 years ago leaving behind a vast work that extended to the other regions of the Carpathian Basin. The exploration of folk art in Kalotaszeg and Torockó, the source regions of secession, would not be complete without his work.

39 VITA Zsigmond: *Körösfői-Kriesch Aladár és a diódi festőtelep*. Korunk XXXII(1973) 11. sz. 1774–1778.

40 A két festményt a millennium idején készült kőbe faragott neogótikus mellékoltárokon helyezték el. Adatsoruk: *Szent László*. Olaj, vászon, 140×54 cm, j.j.l. KA-monogram 98; *Szent István*. Olaj, vászon, 140×54 cm, j.j.l. KA-monogram 904.

41 Kós Károly: *Körösfői-Kriesch Aladár*. Napkelet. id. h.

His creative work in Transylvania was outstanding. He is the author of the painting entitled *Dávid Ferenc*, imposing in size, a symbolic work of the declaration of freedom of religion in Transylvania which can be seen in the local museum of Turda (Turda) nowadays. He worked on the mural paintings of the House of Culture in Marosvásárhely (Târgu Mureș), the former Seminary in Temesvár (Timișoara) and the altar-pieces in the Roman-Catholic monument church in Tövis (Teiuș).

These works are dealt with in separate studies. Present work is trying to reveal those details in the artist's early career that are linked to Kolozsvár (Cluj). From the beginning of the 1880s Aladár Kriesch (he took the surname Körösfői later on) worked in Kolozsvár, staying at his uncle's, Antal Abt university teacher and renting ateliers by himself for many times. These ateliers were the scene where the paintings ordered by the university of Kolozsvár were painted: the painting *Franz Joseph* exhibited in the university assembly hall, the portraits of *Agoston Trefort*, *Lajos Haynald*, *Antal Abt*, as well as *Károly Szabó*, the learned librarian, which was luckily preserved in the store-house of the Art Gallery of Cluj. We could also find in the store-house his large painting entitled *Templomozás Kalotaszegen (Going to church in Kalotaszeg)* (1905), which was not exhibited for many decades.

The relationship between Aladár Körösfői-Kriesch and Károly Kós was hardly known until now, which is also accentuated in this study.

ALADÁR KÖRÖSFŐI-KRIESCH: „AM ATÂTEA LEGĂTURI PERSONALE ȘI PREȚIOASE CU CLUJUL...”

Cuvinte-cheie: *familia Abt, colonia de artiști de la Stremț, colonia de artiști de la Gödöllő, Călatea, Cluj, Károly Kós, Aladár Körösfői Kriesch, pictura Secession*

Opera și activitatea lui Aladár Körösfői-Kriesch, întemeietorul coloniei artistice din Gödöllő (Ungaria), prezintă multiple interferențe cu arta transilvăneană. În ceea ce privește pe de o parte rolul său în procesul înființării coloniei de artă din Stremț – o premisă a celei de la Gödöllő –, iar pe de altă parte istoricul realizării picturii monumentale despre Francisc Dávid (proclamarea libertății confessionale) din Turda, acestea sunt deja foarte bine documentate.

Despre legăturile lui Körösfői-Kriesch cu orașul Cluj și despre intenția sa de a se stabili în centrul spiritual al Transilvaniei s-a scris în schimb extrem de puțin. Acest studiu se concentrează tocmai asupra acestor aspecte. Autorul relatează atât legăturile pictorului cu familiile Abt și Boér, cât și circumstanțele realizării portretelor comandate de către conducerea Universității din Cluj. Între acestea putem aminti portretul profesorului de fizică, Antal Abt și alte două ale reputatului bibliotecar Károly Szabó, precum și portretul de mari dimensiuni al împăratului Francisc Iosif, merit a împodobi sala festivă a universității.

Pentru a executa aceste comenzi importante, Aladár Körösfői-Kriesch a închiriat pe rând trei ateliere la Cluj. Două dintre acestea au fost identificate cu certitudine de către autorul studiului de față. De asemenea am descoperit unul dintre portretele lui Károly Szabó și relevanta pictură din moștenirea artistului cu titlul *Slujbă bisericască în zona Călatei*. Ambele picturi se află în posesia Muzeului de Artă din Cluj, nu figurează însă în expoziția de bază a instituției.

Ultimul capitol al studiului relatează pe larg relația lui Aladár Körösfői-Kriesch cu renumitul arhitect Károly Kós, o legătură nestudiată anterior cu mijloace științifice.

KÉPJEGYZÉK / LIST OF ILLUSTRATIONS / LISTA ILUSTRĂȚIILOR

1. Kriesch Aladár: *Abt Antal portréja* – reprodukálva az *Erdély magyar egyeteme* c. kötetben (1941) / Aladár Kriesch: *Portrait of Antal Abt* – from the volume *Erdély magyar egyeteme* (1941) / Aladár Kriesch: *Portretul lui Antal Abt* – din volumul *Erdély magyar egyeteme* (1941)
2. Kriesch Aladár: *Szabó Károly portréja*. Olaj, vászon, 78×69 cm, j.j.l. KA-monogram, 92. A kolozsvári Művészeti Múzeum tulajdonában. Ltsz. MAD 13. / Aladár Kriesch: *Portrait of Károly Szabó*. Oil on canvas, 78×69 cm, signed lower right with monogram KA, 92. Museum of Arts, Cluj. Inv. nr. MAD 13. / Aladár Kriesch: *Portretul lui Károly Szabó*. Ulei pe pânză, 78×69 cm, semnat dr. jos, monograma KA, 92. Muzeul de Artă, Cluj. Nr. inv. MAD 13.
3. Kriesch Aladár: *E. Kovács Gyula portréja* – reprodukálva a Vasárnapi Újság 1899. évi 33. számában / Aladár Kriesch: *Portrait of Gyula E. Kovács* – from Vasárnapi Újság 1899, nr. 33. / Aladár Kriesch: *Portretul lui Gyula E. Kovács* – din Vasárnapi Újság 1899, nr. 33.
4. Kriesch Aladár: *Templomozás Kalotaszegen*. Tempera, vászon, 93,5×144 cm, j.b.l. KA-monogram, 905. A kolozsvári Művészeti Múzeum tulajdonában. Ltsz. MA 96. / Aladár Kriesch: *Going to church in Kalotaszeg*. Tempera on canvas, 93,5×144 cm, signed lower left with monogram KA, 905. Museum of Arts, Cluj. Inv. nr. MA 96 / Aladár Kriesch: *Slujbă bisericească în zona Călatei*. Tempera pe pânză, 93,5×144 cm, semnat st. jos, monograma KA, 905. Muzeul de Artă, Cluj. Nr. inv. MA 96
5. *A körösfői templom tornya* – Körösfői-Kriesch Aladár rajza, reprodukálva a Kalotaszeg folyóirat 1912/1-es számában / *The tower of the church from Izvorul Crișului* – drawing by Aladár Körösfői-Kriesch, from Kalotaszeg 1912, nr. 1. / *Turnul bisericii de la Izvorul Crișului* – desenul lui Aladár Körösfői-Kriesch, din revista Kalotaszeg 1912, nr. 1.
6. Kriesch Aladár: *Szent László* – oltárkép a tövisi 15. századi katolikus templomban. Olaj, vászon, 140×54 cm, j.j.l. KA-monogram, 98. Lőrincz Zoltán felvétele, 2012 / Aladár Kriesch: *King saint Ladislaus* – altar painting in the roman-catholic church of Teiuș (15th C.). Oil on canvas, 140×54 cm, signed lower right with monogram KA 98. Photo: Zoltán Lőrincz, 2012 / Aladár Kriesch: *Regele sfântul Ladislaw* – tablou de altar în biserica romano-catolică din Teiuș (sec. 15.). Ulei pe pânză, 140×54 cm, semnat dr. jos, monograma KA 98. Foto: Zoltán Lőrincz, 2012
7. Kriesch Aladár: *Szent István* – oltárkép a tövisi 15. századi katolikus templomban. Olaj, vászon 140×54 cm, j.j.l. KA-monogram, 904. Lőrincz Zoltán felvétele, 2012 / Aladár Kriesch: *King saint Stephen* – altar painting in the roman-catholic church of Teiuș (15th C.). Oil on canvas, 140×54 cm, signed lower right with monogram KA 904. Photo: Zoltán Lőrincz, 2012 / Aladár Kriesch: *Regele sfântul Ștefan* – tablou de altar în biserica romano-catolică din Teiuș (sec. XV.). Ulei pe pânză, 140×54 cm, semnat dr. jos, monograma KA 904. Foto: Zoltán Lőrincz, 2012